

Jakus János

Nyugállományú alezredes, Budapest
 jakusj@t-online.hu

A „Z” HIPOTÉZIS

A központi hatalmak és Románia háborúja Kelet-Magyarországon 1916-ban

II.

Military Operation “Z”

The War between the Central Powers and Romania in Eastern Hungary in 1916

Hipoteza „Z”

Rat Centralnih sila i Rumunije u Istočnoj Mađarskoj 1916. godine

Románia, amely 1883-tól a központi hatalmak szövetségese volt, az első világháború kirobbanását követően az aktív semlegesség állapotában, hadseregét folyamatosan magas szintű készenlétben tartotta. A román állam vezetése 1916. augusztus 17-én az antanthatalmakkal megkötött bukaresti egyezménynek megfelelően, augusztus 27-én elérkezettnek látta az időt arra, hogy az Osztrák–Magyar Monarchiával szemben területi követelésének a fegyverek erejével is érvényt szerezzen. Törekvéseit az antanthatalmak sokoldalúan támogatták. A nem provokált román katonai agresszió nagyjából Kelet-Magyarország területeit érte, míg kisebb erővel Dobrudzsában Bulgária ellen vonult fel. A Monarchia hadvezetése a megtámadott terület védelmének megszervezésére és vezetésére az orosz frontról a veszélyeztetett területre vezényelte br. Arz Artur tábornokot és törzsét. A sebtében odairányított II. és III. vonalbeli landwehr és honvédcsoportok eredményesen lassították a románok térnyerését, és biztosították a szövetséges erők (9. német hadsereg) felvonulását, valamint az ellentámadás megszervezését és végrehajtását, amely Erich v. Falkenhayn tábornok, a volt német vezérkari főnök irányítása alatt zajlott le. A jól szervezett ellentámadás eredményeként előbb Nagyszebennél és Persányánál, majd pedig Brassónál megsemmisítő vereség érte a betolakodó román csapatokat. A támadáshoz a br. Arz tábornok által vezetett osztrák–magyar I. hadsereg is felzárkózott, és felelősségi területéről kiszorította a Prezan tábornok által vezetett románokat. A harcokba beavatkozott a románok oldalán három orosz hadsereg is, amelyek lelassították a szövetségesek Moldvában történő térnyerését. A hadműveletek elhúzódtak ugyan, de az oroszországi események jelentős mértékben felgyorsították a román vereséget. A romániai hadműveleteknek az 1918. május 8-án megkötött bukaresti béke vetett véget.

Kulcsszavak: hadműveletek Kelet-Magyarországon 1916-ban, br. Arz Artur, Erich v. Falkenhayn, nagyszebeni csata, brassói ütközet, bukaresti egyezmény, bukaresti béke

AZ OSZTRÁK–MAGYAR I. HADSEREG TÁMADÁSÁNAK MEGINDULÁSA

1916. október 8-át követően Arz tbk. csapatai is támadásba lendültek. Az osztrák–magyar VI. és a XXI. hadtestek erői nagy ütemben szorították ki az ország területéről Prezan tbk. hadosztályait. Ekkorra Arz hadserege, bár nem teljes mértékben első vonalbeli alakulatokkal, de kiegészült, és az újonnan érkezett hadosztályok erélyes vezetés alatt egyre-másra érték el harctéri sikereiket. Október 12–14-ére az ország keleti határain visszaállították az eredeti helyzetet, vagyis a felelősségi területükön szintén kiszorították a támadókat Magyarország területéről. (nagybaconi Nagy: 185–192./1922.)

A Keleti-Kárpátok szorosainak birtokbavétele és a hadműveletek román területre történő átvitele a csapatok átcsoportosítását tette szükségessé. (Így került pl. az osztrák–magyar I. lov. ho. az Úz völgyébe, majd az Ojtozi-szoroshoz és végül a Tölgyes-szorosban fejezte be honi területen folytatott működését és a közös 82. szé. gy. e-hez hasonlóan került az olasz front-ra a Piave folyóhoz.) Nagyon lényeges az események további tárgyalása szempontjából annak a ténynek a rögzítése, hogy a magyar miniszterelnök felfogása az volt, hogy a háború győztes befejezését követően a Monarchia területének megnövelése nem lehet fő célkitűzés. Így Magyarország határait sem szándékozott jelentős mértékben megváltoztatni. A keleti és a déli határok módosítását csupán azok védhetősége szempontjából tartotta elfogadhatónak, amely itt-ott nem jelentett többet, mint 2–10 km kiterjedésben történő változtatást. Ilyen volt pl. az Ojtozi-szoros körzete és a Casinului–hegyhát, amelyet az osztrák–magyar 82. szé. gy. e. védett hősiesen hosszú hónapokon keresztül. Ennek elismeréseként IV. Károly, a Monarchia új uralkodója, a bukaresti béketárgyalások vonatkozó szakaszában meghozott intézkedése alapján a hegyhátat Magyarországhoz csatoltatta.

A két szövetséges hadsereg vezetése között a hadműveleteknek ebben a szakaszában bizonyos súrlódások mutatkoztak. Az egyet nem értés a „hogyan tovább” kérdésének az eldöntéséből fakadt. A német felsőbb hadvezetőség azt szorgalmazta, hogy a hadműveleteket megállás nélkül folytatni kell, és mielőbb el kell foglalni Bukarestet. Ehhez a legrövidebb út Brassó irányából vezetett (kb. 130 km). Az ellenség azonban megkapaszkodott a Brassót félkörben ölelő hegyek gerincén, a román területen még békében kiépített állásokban. (Látni kell, hogy az elszenvedett kudarcok dacára a román katonák megtanulták a harc törvényeit, és helyenként elszántan küzdöttek.) A Brassó irányából való kitöréshez Falkenhaynnek nem állt rendelkezésére elegendő erő, ezért, mint a hadszíntér vezénylő tábornoka, arra utasította Arz tábornokot, adjon át hadosztályokat a 9. né. HDS számára.

Arz ezt megtagadta, és az osztrák–magyar vezérkar egyetértésével azzal az indítvánnyal élt, hogy a támadást célszerűbb lenne az Ojtozi-szoroson át kifejleszteni, mert így lehetőség nyílna egyrészt Bukarest északi irányból történő elszigetelésére, másrészt pedig jelentős mértékben lehetne fékezni az orosz csapatok beáramlását Moldvába, a román főváros birtokbavételét pedig célravezetőbb lenne meghagyni Mackensen tbngy. csapatainak, akik már egyébként is készültek átkelni a Dunán. (Szíjj–Ravasz: 441./2000.)

A vita egyelőre eldöntetlen maradt: sem a hadseregparancsnokok, sem a KH vezérkarai nem jutottak egymással dülőre. Ez az ügy az OMM vezérkara részére presztízskérdéssé vált, hiszen mégis csak skandalummal ért fel, hogy a Monarchia területén harcoló csapatokat idegen (német) vezénylő tábornok irányítsa! Végül is az a megoldás született, hogy 1916. október 13-ai hatállyal Károly főherceg trónörökös vezetésével létrehozták a Délkeleti Arcvonal Parancsnokságot azzal a feladattal, hogy koordinálja a Bukovinában harcoló osztrák–magyar 7., a Magyarország keleti határán küzdő osztrák–magyar I. és a déli határokon harcban álló 9. német hadseregek hadműveleteit. Miután az uralkodó 1916. november 21-én elhunyt, érthető módon Károly leköszönt erről a tisztéről, és átadta azt Habsburg József Ágost főhercegnek, aki addig az Isonzó fronton a Doberdói-fennsík védelmében jeleskedett. József főherceg 1918. január 15-éig volt ebben a beosztásban, helyét 1918. február 2-án Kövess Hermann tábornagy vette át, mígnem ezt a parancsnokságot 1918. március második felében feloszlatták. (Szíjj–Ravasz: 322./2000.) (Egyébként 1917 júliusában Falkenhayn is megvált hadseregétől, és a palesztinai török frontra távozott.)

A „hogyan tovább” dilemmáját azonban mégiscsak Falkenhayn oldotta fel. A Hátszegi-medencében folyó harcok hullámzását ideje volt tisztázni. Az oda irányított csapatok vezetését – mint arról már fentebb szó esett – előbb v. Busse tbk., a 301. né. hadosztály parancsnoka vette kézbe, majd tőle a beérkező 11. baj. gy. ho-t vezető v. Kneussl tbk. vette át, aki 1916. október 23-án indított támadással tett kísérletet a Szurdok-szoroson és a Vulkánhágón át történő kijutásra Havasalföld felé. Végül is az Ojtozi-szorosból kivont LIV. né. hdt. parancsnokságnak v. Kühne tbk. vezetése alatt sikerült kieroszakolni a Târgu Jiu-i csatában a románok végleges meghátrálását a térségben (1916. november 12–14.). Az ütközetet Falkenhayn is végigaszszisztálta, miután 1916. november 11-én megérkezett a helyszínre és megsemmisítette a harcba induló csapatokat. (nagybaconi Nagy: 197–202./1922.) Ezekben a harcokban, a Vulkánhágó körzetében a württembergi vadászszázalaj kötelékében kitűnt harcvezetői tevékenységével Ervin Rommel főhadnagy, a 2. vadászszázad parancsnoka. (Rommel: 111–115./évszám nélkül.) Színes beszámolókat olvashatunk a szóban forgó harci cselekmé-

nyekről Maderspach Viktortól is, aki aktívan kivette részét a harcokból. (Maderspach: 202–225./2007.) A Vöröstoronyi-szorost a nagyszebeni csata győztes befejezésétől kezdődően szilárdan védték az Alpencorps alakulatai. A hadműveletek a Déli-Kárpátok térségében végérvényesen áttevődtek román területre, ahol nem kevésbé izgalmas események játszódtak le, mint Kelet-Magyarországon. (A román földön lefolytatott hadműveletek elemzése és bemutatása nem képezi tárgyát ennek a tanulmánynak.) December 6-án Bukarest harc nélkül a KH birtokába került.

A Keleti-Kárpátokban tovább dúlt az öldöklő küzdelem, ahol már jelentős részben orosz erők álltak szemben az osztrák–magyar I. HDS-gel. Különösen az Úz völgyében és az Ojtozi-szorosban folytak elkeseredett összecsapások a felek között. Időközben ugyanis három orosz hadsereg vonult fel Románia moldvai területén: a 9., a 6. és a 4. orosz hadseregekről van szó. A román csapatokat az elszenvedett veszteségeket követően nagyrészt újjá kellett szervezni, ezért az alakulatroncsok nagyrészt kivonásra kerültek a harcvonalból. Ezt a feladatot a helyszínen tevékenykedő francia katonai kontingens képviselői hajtották végre. A francia katonai kontingens a háború kirobbanását megelőzően, de azt követően is részt vett a román hadsereg felkészítésében és kiképzésében. Különösen a Henri Berthelot tábornok által vezetett misszió tagjai, az orosz kiképzőkkel karöltve volt igazán hatékony a román hadsereg roncsainak „talpra állításában”. Tevékenységük eredményes volt, Berthelottól származik a szakértői körökben ismert, udvariasnak is nevezhető mondat, amellyel tudtára adta elégedetlenségét román kollégáinak: „Uraim, önök csodálatra méltóan szervezetlenek.”

HARCOK A KELETI-KÁRPÁTOKBAN

Mint arról már az előzőekben szó esett, Bukarest elfoglalását követően a hadműveletek áttevődtek Románia északi területeire, ahol három orosz hadsereg vonult fel a KH csapataival szemben. Így az osztrák–magyar I. HDS alárendeltjei is többnyire velük bocsátkoztak harcba. A még harcképes román egységek az első vonalban orosz magasabb egységek közé ékelve kerültek a harcvonalba. A tapasztalt orosz erőkkel szemben az osztrák–magyar I. HDS többnyire II., III. vonalbeli csapatokat vonultatott fel, de a német szövetséges erők is többségében tartalék szinten mozgó csapatokból álltak, vagyis az idősebb korosztályok bevonultatásával kerültek megszervezésre. Csak a pontosság kedvéért kell megjegyezni, hogy a Magyar Királyi Honvédség csapatai nem tartoztak a Monarchia haderejének első vonalbeli alakulatai közé, bár teljesítményük sok esetben legalább megegyezett azokkal.

Mindehhez tudni kell, hogy az OMM hadserege az első vonalbeli egységeknek számító cs. és kir. vagy más néven közös soralakulatokból, a második vonalbeli egységeknek számító osztrák Landwehr és a m. kir. Honvédség alakulataiból, valamint háború esetén az osztrák Landsturm és a magyar népfelkelő, illetve hadtáp egységekből szerveződött. (Falkenhayn visszaemlékezésében szól arról, hogy biztonsági intézkedéseket kellett életbe léptetnie az elmaradozó, csellengő német katonák összetételére és a harcoló alakulatokba történő ismételt beosztásuk ügyében, mert azok nem kívánatos cselekményeikkel rombolták a német hadsereg tekintélyét a helyi lakosság körében. Mindehhez a tábornok azt a megjegyzést teszi, hogy a nem kívánatos jelenségek elképzelhetetlenek voltak a harcedzett első vonalbeli alakulatok esetében.)

A közös ezredek nyilvánvalóan derekasan kivették részüket az Erdélyért folyó küzdelemből. Elég lehet ennek illusztrálására, ha csupán a Papházi Kornél ezredes által vezetett osztrák–magyar 82. sz. gy. e-t, vagy a báró Berg Herman ezredes vezette osztrák–magyar 7. hu. e-t említjük példaként.

A közös 7-es huszárezred végigharcolta az erdélyi hadjáratot, soraiban a korabeli magyar arisztokrácia színe-java teljesített szolgálatot, köztük gróf Széchényi Viktor és fia, a máig népszerű vadászíró és Afrika-utazó gróf Széchényi Zsigmond. De képviseltették magukat az ezredben az Eszterházyak, a Zichyek, a Hunyadiak, a Szapáryak, a Podmaniczkyek stb., s itt szolgált Habsburg József Ágost főherceg tábornagy, arcvonalparancsnok fia, Ferenc József főherceg is.

Igazán sikeres fegyvertényre került sor a 7-es huszárok részéről az Úzvölgyi bevezető harcokban, amikor gróf Eszterházy Alajos egy század erejű – mai fogalmak szerint – megkerülő osztag élén a korabeli államhatáron kiépített vámházat és környékét szívósan védő román gyalogság háttába kerülve, azokat részben megsemmisítette, részben pedig megfutamította. (Cs. és kir. 7. hu. e. Hadi Emlékkönyve 1914–1918.: 81–88./1923.) A 7-es huszárok ugyancsak hőiesen kivették részüket az Ojtozi-szoros környékén kialakult súlyos harcokból is. (Cs. és kir. 7. hu. e. Hadi Emlékkönyve 1914–1918.: 89–107./1923.) Többek között az emlékkönyvükből is tudhatjuk, hogy a velük szemben álló románok nem voltak elragadtatva az orosz csapatok jelenlététől. Nemtetszésüknek a 8. ro. gy. ho. parancsnoka, Alexandru Sturdza herceg, ezredes adott kifejezést, amikor 1917. február 7-én segédtisztje, Constantin Wachmann hadnagy társaságában „látogatást” tett a csapataival szemben álló 218. né. gy. ho. parancsnokságán (parancsnok, Centner tbk.), amikor felajánlotta, hogy az általa vezetetten kívül még egy román hadosztályt teljes fegyverzettel átállásra fog rábírní. (Sturdza, aki Peter Carp, befolyásos román politikus veje volt, békeidőben, apósához

hasonlóan, inkább a KH mellett foglalt állást a hadba lépéssel összefüggő politikai viták menetében.) A sovėjai fűrésztelepen tartott megbeszélésen a tárgyaló felek abban állapodtak meg, hogy az akcióhoz ötven kiválasztott román hadifogoly rendelkezésre bocsátásával – akiknek a román gyalogság körében történő agitáció lett volna a feladatuk – gyors sikert lehet elérni az oroszok erőszakosságát elviselhetetlennek tartó román katonák körében. Az akció végrehajtását 1917. február 11-ére tűzték ki, de az nem járt sikerrel. Sturdza herceg dezertált, így akkor nem esett bántódása, további sorsának alakulásáról annyit lehet tudni, hogy Németországban telepedett le, ahol egy ideig banktisztviselőként tevékenykedett. De az egyik ezredparancsnoka, aki be volt avatva az átállás műveletébe, letartóztatásra került. Crainiceanu ezredes a 2. ro. HDS volt parancsnokának a fia volt, egyben Prezan tbk. – akkor már román vezérkari főnök –, unokaöccse. A hadbíróóság tízévi kényszermunkára ítélte, amelyet a nagybácsi golyó általi halálra változtatott. Az ezredest a felsorakozott ezrede előtt 1917. húsvét hétfőjén (román forrás szerint pénteken) föbe lötték. (Botár: 289–292./évszám nélkül, ue. Cs. és kir. 7. hu. e...: 322./1923., ue. Otu–Georgescu: 1–388./2011.)

Korábban már említés történt a württenbergi hegyivadász zászlóaljról (W. G. B., parancsnoka Sproesser őrnagy) és Ervin Rommel főhadnagynak a besztottai életét kímélő harcászati megoldásairól, amelyekre a Vulkán-hágó környékén, a Târgu Jiu-i ütközetben került sor. A havasalföldi hadműveletet menetében, amikor a támadók elérték a Vöröstoronyi-szoros déli bejáratának magasságát, és lehetővé vált az Alpencorps és az ott gyülekező egyéb erőknek a csatlakozása a főerőkhöz, a württenbergi vadászok a bajor hegyivadászok alárendeltségébe kerültek, és sikeresen tisztították meg a Kárpátok déli lejtőjét az ellenségtől, de részt vettek a Focsan körüli harcokban is. A hegyivadász alegység 1917 elején egy időre elhagyta a román harcteret, és Franciaországban bukkant fel újra, ahonnan néhány hónap elteltével, 1917. augusztus 19-én, nyolcnapi vasúti szállítást követően, a Goreck-csoport kötelékében az Ojtozi-szorosban Sósmező, Ungureanu, D. Cosna magaslat és Tirgu Ocna térségében kerültek harcba vetésre a román fronton, ahol többnyire orosz csapatokkal kerültek szembe. Ezekben az összecsapásokban a hegyivadász zászlóalj 60 halottat és 500 sebesültet – köztük volt Ervin Rommel is – veszített. Rommel főhadnagy felgyógyulását követően az olasz fronton, a caporettoi áttörés során jeleskedett ismételen a hegyi harcokban szerzett tapasztalatainak sikeres alkalmazásával. (Rommel: 111–146., 201–214./évszám nélkül.)

A honvéd csapatok köréből a 39. hov. ho. tevékenységére is érdemes a figyelmet ráirányítani, amelynek parancsnoka Breit (később doberdói Bánlaky) József vezérőrnagy volt. A tábornok, aki a háború után a magyar hadtörténetírás kiemelkedő alakjává vált, az Úz-völgyben a Söverjes–Ma-

gyaros–Lápos-magaslatok oroszoktól történő visszavételének előkészítésével és megvalósításával kiváló fegyvertényt vitt véghez.

A jelzett magaslatokat korábban a románok tartották megszállva, de őket az osztrák–magyar erők elűzték onnan, mígnem az orosz csapatok ismételt birtokba vették, ahonnan tüzérségi tüzzel akadályozni tudták az Úz völgyében történő anyagellátást mind az ott küzdő 225. német (parancsnok Melior altbngy.), mind az osztrák–magyar 39. gy. ho-k felé. A körzetben működő német csapatok ugyan több alkalommal is kísérletet tettek a magaslatok visszafoglalására, de nem jártak sikerrel. Miután korábban Breittől elvonták a miskolci 10. hov. gy. ezredet és átadták azt a szorongatott helyzetben lévő 61. hov. ho. részére, a tábornok, kérdésre válaszolva, azzal az indítvánnyal élt Arz tbk. felé, hogy amennyiben visszakaphatja a 10-eseket, akkor megoldja velük a jelzett magaslatok visszavételét. A feladathoz igényelt támogatást az osztrák–magyar I. HDS és az arcvonal-parancsnokság részéről Breit tbk. rendelkezésére bocsátották. A rohamvállalkozás fedőneve Abwehr Nord (Északi Védelem) lett. (A feladat végrehajtásának időpontjában Arz tbk. már átvette [1917. március 2.] az OMM vezérkar főnöki beosztását, helyét az osztrák–magyar I. HDS élén Róhr Ferenc vezeds. vette át.)

A feladat begyakorlását a valóságoshoz megközelítően hasonló terepen, Csíkzsögöd közelében hajtották végre. (A begyakorlás egykori helyszínének megállapítására a közelmúltban a volt ZMNE, illetve a HM-HIM munkatársai tettek kísérletet, amelynek eredménye – a rendelkezésre álló adatok összevetését és a helyszíni bejárást követően – megítélésem szerint tévedésen alapul, mert amit a jelzett kutatók a helyszínnek gondolnak, az egy kb. 300–400 méter kiterjedésű dombhát, amely az egykori osztrák–magyar hadsereg gyakorlóterének részét képezte. A hely már csak szélességi kiterjedéséből adódóan sem lehetett alkalmas egy korabeli gyalogezred rohamfeladatának begyakorlására, nem is beszélve arról, hogy az egyáltalán nem felel meg a Breit tbk. által leírtaknak, amely szerint a begyakorlásra egy, a valóságos célterülethez megközelítően hasonló terepen került sor, mégpedig olyanformán, hogy légi felvételek adatai alapján kiépítésre kerültek a Söverjes–Magyaros–Lápos-magaslatokon kiépített orosz állások másolatai. A személyes véleményem az, hogy valószínűbb lehet, hogy a kutatók által megjelölt dombháttól nyugatra eső kb. 904 méter magas Vár-hegyhez észak felé csatlakozó hegyvonulat lábánál történhetett a begyakorlás, vagyis a szóban forgó gyakorlótér nyugati oldalánál. Ezt látszik alátámasztani a Breit tbk. fotóalbumában található felvételsorozat – a HM-HIM fotótárában megtekinthető –, amelynek felvételei a gyakorláson készültek, valamint az akkor használatban lévő 1:75 000 méretarányú vonatkozó térképszelvény adatainak összevetése.)

A feladat lényegében egy rendkívül precízen megtervezett rohamtámadás végrehajtása volt, amelyet a zászlóaljanként kijelölt és begyakoroltatott rohamszázadok tevékenysége vezetett be. (A közelmúlt harcászati kiképzésében jártas olvasók számára ez nem jelenthet mást, mint a rohamosztag támadó feladatát.) Az akció begyakorlására 10+5 nap volt biztosítva, ahol a rohamzászlóalj osztagai minden lehetséges váratlan helyzetre felkészültek. Különösen a tüzérségi tűztámogatás térben és időben történő kiváltására, a tüzérség és a rohamalegységek közötti együttműködésre, a legénység közelharcban való gyakoroltatására és a kézigranát használatára fordítottak kiemelt figyelmet. A rohamtámadás konkrét végrehajtására 1917. március 8-án került sor, amely teljes sikerrel járt. (A rohamjárőrök tevékenységét megismerhetjük még Rommel vezértábornagy visszaemlékezéséből is, amikor is a D. Cosna-magaslat második megrohanásának eseményeit és tapasztalatait foglalta össze.) (Rommel: 201–211./évszám nélkül.) A 10-es honvédek felszámolták az orosz védőkörletet, és a halottakat nem számolva (egyébként a rohamtámadást követően 408 orosz katona teteme került elhantolásra), 991 katonát és 13 tisztet ejtettek foglyul, miközben működésük közben ők maguk 45 katonát veszítettek, 210 fő pedig megsebesült. Az orosz állásokban zsákmányolt hadianyag jelentős részben az osztrák–magyar hadsereg által használt fegyverekből és lőszeremből állt, vagyis az oroszok katonáik felszerelését ekkor már a korábban zsákmányolt fegyverekkel, hadianyagokkal oldották meg. Ez azt jelezte, hogy az orosz fegyvergyártási kapacitás már csak korlátozott mértékben volt képes a behívott tömegek felfegyverzését biztosítani. Az akció sikerének a későbbi kiképzési feladatok tervezésére is maradandó hatása volt, amennyiben az előerő kímélése érdekében, egy-egy támadó feladat bevezető szakaszában az ún. „rohamalegységek” kijelölése és a tevékenységük begyakorlása követelménnyé vált. (doberdói Bánlaky [Breit] József: 2-71./évszám nélkül. ue. Pollmann: 91–101./2014.)

BEFEJEZÉS

A politikai játszma minden kétséget kizáróan Románia javára dőlt el, hiszen a háborús vereség az elszenvedett súlyos veszteségek dacára a bukaresti békekötés előírásait csak részben hajtotta végre. A román vereség furcsaságai közé tartozik, hogy Oroszország összeomlását követően a KH asszisztenciája mellett – valószínűsíthető, hogy a Czernin és I. Ferdinánd király között lezajlott, a békekötést célzó titkos tárgyalások érintették ezt a témát – a még hadra foghatónak számító hat ro. gy. ho. bevonult Besszarábiába, és minden további következmény nélkül annektálta a területet.

A román törvényhozás nem iktatta törvénybe a békekötés szövegét, vagyis ez hivatkozási alapul szolgálhatott a későbbiekben a háborút lezáró Párizs környéki békediktátumok alkalmával, amikor is az AH-kal kötött 1916. augusztus 17-ei megállapodás értelmében területi követelések teljesítésének igényével álltak elő. (Bár közismert, hogy Mária román királyné párizsi és londoni utazása ebben az időben nagyot lendített a román elvárások érvényesítésén.) Az OMM felbomlásával lényegében szabad kezet kaptak a térség geopolitikai arculatának megváltoztatására, vagyis a katonai vereséget politikai győzelemmé formálták, és ez egyáltalán nem volt elhanyagolható teljesítmény! Azonban ki kell mondani: ez nem ment volna, ha a KH következetesen és könyörtelenül rákényszerítik a katonailag legyőzött országra a békekötés követelményeinek betartását. Nem ez történt, hanem valami megmagyarázhatatlan jóindulat vált jellemzővé a KH részéről a Romániával való bánásmód tekintetében. Talán itt érdemes megjegyezni, hogy Czernin, mint az OMM külügyminisztere, 1917. április 12-én szövegezett memorandumában, amelyet az uralkodónak címzett, a Monarchia helyzetére hivatkozva ajánlotta a béketárgyalások mielőbbi megkezdését. (Német: 420–423./2014.) IV. Károly és természetesen Czernin külügyminiszter ebben az időben reménykedtek az AH-kal történő megegyezéssel béke tető alá hozatalában. Ma már tudhatjuk, hogy ezt a reménykedést az AH oldalán a politikai események túlhaladták, a Monarchia szétrombolása már eldöntött ügy volt.

A Románia elleni háborúban a KH hadvezetése – ellentétben a diplomáciai stábbal – az 1916. évi válságos időszakban, minden hibája ellenére, képes volt fölényes vezetéssel és hatékony szervezőmunkával, általában alacsony harcértékű csapatokkal a döntő helyen és időben súlyos csapásokat mérni az agresszorra. Figyelemre méltó teljesítményt jelentett a kor követelményei és körülményei közepette a veszélyeztetett területre történő viszonylag gyors csapatátcsoportosítás, valamint a védelmi jellegű hadműveletek előkészítése és végrehajtása. Ugyanakkor súlyos hibának lehet minősíteni azt a felkészületlenséget, aminek következtében egyáltalán sor kerülhetett a román betörés Kelet-Magyarország területére. Hogy ez mégis megtörténhetett, annak ok-okozati összefüggései lehetnek a Monarchia bonyolult általános politikai döntéshozatali rendszere és ebből adódóan a hadvezetés bizonyos mértékű tanácstalansága között. Vagyis a politikai vezetés nem közvetített kellően egyértelmű és határozott felhatalmazást a katonák felé a román veszélyt illetően (és ez általános jelenség lehetett az OMM esetében), miközben azok kénytelenek voltak az elvárható előrelátás hiányában, tények helyett feltételezésekre hagyatkozni és e szerint visszajelzést adni a politika irányítói felé. A tragikus eseményeket különösen a polgári lakosság szenvedte meg. Ugyanis a politikai döntéshozók téves helyzetértékelése

folytán a veszélyeztetett területek kiürítésére csak késve történtek meg az intézkedések. A polgári menekültek kivonása a támadott területekről nem került megszervezésre, így a végrehajtás kaotikus állapotokat idézett elő, és elkerülhető veszteségekkel járt. A katonai közigazgatás késői bevezetése sem segített lényegesen ezen a helyzeten. A magyar Országgyűlés korabeli üléseiről készült jegyzőkönyvekből, a hírlapok tudósításaiból kiolvashatók azok az elégedetlen felszólalások, amelyek egyértelműen a kormányt teszik felelőssé a bekövetkezett események miatt. Nem könnyű belátni, hogy a tragédia bekövetkeztében szerepe volt a magyar kormányzat elhibázott helyzetelemzésének. Hogy ez miért alakulhatott így? A válasz ismét csak a dualista államszerkezet bonyolult működési rendszerében keresendő. Fontos ténymegállapítás lehet az is, hogy az akkoriban uralkodó dinasztiák közötti rokoni kapcsolatokra nem lehetett többé sem ún. nagypolitikát, sem pedig katonapolitikát építeni.

A térségben a fronthelyzet akkor változott meg gyökeresen, amikor Falkenhayn és törzse megérkezett a hadműveleti területre. Ugyanis az ő megbízatása – a korábbi rossz helyzetmegítélése ellenére – nélkülözötte a hadműveletek sikerét zavaró szempontokat. A feladata az volt, hogy a románokat ki kell verni Erdélyből, és ő, a rendelkezésére bocsátott korlátozott erővel, Arz tbk. megbízható közreműködésével azt maradéktalanul végre is hajtotta. Hiba lenne azonban azt állítani, hogy mindez csupán egy ember remek helyzetfelismerésének köszönhető, inkább azt lehet ebben látni, hogy a német politikai és katonai felső vezetés között ekkor még nem voltak észlelhetők olyan gátló tényezők, amelyek megzavarhatták a katonai természetű döntéseket és azok végrehajtása közötti összhangot. A német hadigépezet még hatékonyan működött, amíg a Monarchia megosztott társadalmában ezen a területen komoly gondok mutatkoztak. Falkenhayn az eseményeket elemző visszaemlékezésében egyenesen kimondja: Galiciában a Bruszilov-offenzíva során elszenvedett katasztrofális osztrák–magyar vereség nem volt szükségszerű, mert ott kb. azonos erők álltak egymással szemben. Ennek a megállapításnak az igazát bizonyíthatja, hogy a támadó oroszok lényegében nagyobb veszteségeket szenvedtek el az offenzíva alatt, mint a megtámadott OMM csapatai. (Az arányok nyilvánvaló különbözőségét persze nem lehet figyelmen kívül hagyni, már ami az elszenvedett humán- és anyagi veszteségek pótlásának lehetőségeit illeti.) Az más kérdés, hogy intakt első vonalbeli szlovák és cseh alakulatok puskalövés nélkül megnyitották a frontot az orosz tömegtámadások előtt, és teljes fegyverzettel álltak az ellenséghez. Ugyanakkor pl. a 39. hov. ho. ezredeiben a románok ellen küzdő szlávok esetében ez a jelenség nem volt jellemző. Bár kétségtelen tény, hogy pl. a cs. és kir. 82. szé. gy. e. tisztikara és legénysége nyomatékosan kérte az előljáró

szervektől, hogy az elszenvedett veszteségek pótlására a román nemzetiség köréből összeállított menetalakulatokat ne küldjenek az ezredhez. Ugyanakkor a székelyek a harcok menetében számos alkalommal sikeresen együtt tudtak működni bosnyák, illetve horvát legénységi állománnyal feltöltött zászlóaljakkal.

A tárgyalt hadműveletek fontos tanulságokat hoztak a felszínre: a románok kitűnően alkalmazták a hadászati meglepés módszereit, amikor is diplomáciai manőverek leple alatt az AH-hoz csatlakozva, megtámadták az OMM-t. Ez még akkor is így van, ha a Monarchia vezetésének voltak információi a készülő agresszióról, de idő és megfelelő erő hiányában nem voltak képesek hatékony ellenintézkedések bevezetésére. Ennek ellenére a román csapatok mind Erdélyben, mind Dobrudzsában súlyos vereséget szenvedtek a többnyire másod, harmad vonalbeli német és osztrák–magyar csapatoktól. Moldvában pedig a Szeret és a Prut folyók közé szorulva, kitartásuk csupán az ott még mindig aktív nagyszámú orosz erőknek volt köszönhető. (A KH, Románia háborúból történő kikapcsolását követően a bukaresti békekötés alkalmával kikényszerítettek ugyan bizonyos hadisarcot a legyőzött országtól, de azt nem minden téren sikerült behajtani: például a román olajszállítások nagyrészt elmaradtak. Ugyanis az olajlelőhelyeken, mint Ploesti és környéke, a román csapatok visszavonulásakor egy angol különítmény Norton G. Griffiths ezds. vezetésével jelentős részben megsemmisítette az olajkutakat.) (Taylor: 112./1988., ue. Kiritescu: 520./1989.) Lényegében a fent említett orosz támogatásnak tudható be, hogy a francia katonai misszió hathatós közbeavatkozásának köszönhetően, a román hadseregoncsok újjászervezése megtörténhetett, amihez hat hónapra volt szükség.

Visszatérve a kelet-magyarországi eseményekhez: a jelzett problémák ellenére is meg kell állapítani, hogy a KH innen-onnan, sebtében összevont csapatainak teljesítménye minden mutatóban felülmúlta a román seregek teljesítményét. A német és az osztrák–magyar erők együttműködése, bizonyos presztízssokokra visszavezethető surlódások ellenére, hatékonyan került megszervezésre. Lényegében a csapatok teljesítményének az értékelése mellett ki kell emelni a KH hadszíntéren tevékenykedő vezető szerveinek hatékony működését. Felfigyelhettünk erre a nagyszabedű ütközetben, a Keleti-Kárpátokban, a Hátszegi-medencében vagy az orsovai fronton lezajlott összecsapások esetében, hiszen azok az események igazolták a tételt: a katonai tevékenységek sikerét jelentős részben a szilárd és megbízható vezetés megléte határozza meg.

(Vége)

NÉVMUTATÓ

a KH és Románia között kirobbant háború említett, fontosabb szereplőiről

- Avarescu A. (1859, Ismailia – 1938, Bukarest) Román tábornok, politikus, miniszterelnök. Rövid ideig a 3. ro. HDS parancsnoka Dobrudzásában, majd a Kelet-Magyarországon harcoló 2. ro. HDS parancsnoka lett, és egyben megtartotta a támadó román seregek főparancsnoki tisztségét. Politikus, a Néppárt vezéréként 1918 elején rövid ideig Románia miniszterelnöke volt. Ezt az állást a háborút követően több alkalommal is betöltötte. 1930-ban II. Károly román királytól marsallbotot kapott.
- Bratianu I. C. (1864, Floresca – 1927, Bukarest) Román liberális politikus, miniszterelnök a Nemzeti Liberális Párt elnöke. Döntő szerepe volt Románia bekapcsolódásának a háborúba az AH oldalán. A háborút követően több alkalommal töltötte be a miniszterelnöki pozíciót.
- Carp P. (1837, Iasi – 1919, Tbanesti) Román „liberális” konzervatív politikus, több alkalommal volt Románia miniszterelnöke. Németbarát politikát folytatott, amelynek fő vonása az erős oroszellenesség volt. Igyekezett korrekt, kölcsönösen előnyös kapcsolatok kialakítására az OMM-val.
- Filipescu N. (1862, Bukarest – 1916, Bukarest) Román antantbarát konzervatív politikus. Carp kormányában 1910 és 1912 között hadügyminiszteri posztot töltött be.
- I. Ferdinánd (Ferdinand v. Hohenzollern-Sigmaringen) (1865, Sigmaringen – 1927, Bukarest) Románia királya (1914–1927), I. Károly unokaöccse. Támogatta Románia hadba lépését a KH ellen. A háború menetében a hadsereg főparancsnoka volt. Nagy-Románia első királya.
- Goldis V. (1862, Arad – 1934, Arad) A Román Nemzeti Párt egyik vezető személyisége. Támogatja Erdély elszakítását Magyarországtól és Romániához csatolását.
- Karadorđević P. (1844, Belgrád – 1921, Belgrád) Az Obrenović-uralkodóktól eltérően, az OMM-tól elfordulva, oroszbarát külpolitikai fordulatot hajtott végre. A balkán szövetség keretében a balkán háborúk idején Szerbia megszerezte a törököktől, illetve a bolgároktól Koszovót, Macedóniát és Novi Pazart (Szandzsák). I. Péter és fia, I. Sándor vezeti az országot az első világháborúban.
- I. Károly (1839, Sigmaringen – 1914, Sinaia) Románia első királya. 1914-ben szorgalmazta Románia hadba lépését a KH oldalán, de végül is elfogadta az ország aktív semlegességének a kinyilvánítását. Ezt követően, rövidesen bekövetkezett haláláig, visszavonult a politikai élettől. Utóda nem született, a trónt unokaöccse, Ferdinánd örökölte.
- II. Károly (1863, Sinaia – 1953, Estoril) Románia királya. Viharos magánéletet élt. 1940-ben lemondott a trónról fia, Mihály javára. Portugáliából 2004-ben a hamvait hazaszállították, és Curtea de Argesen helyezték örök nyugalomra.
- Ionescu T. D. (1858, ? – 1922, Róma) Román konzervatív politikus, a Konzervatív Demokrata Párt elnöke. Politikusi pályája során több alkalommal töltött be miniszteri posztot különböző színű kormányokban. Szorgalmazta Románia hadba lépését a KH ellen.
- Marghiloman A. (1854, ? – 1925, ?) Konzervatív román politikus, a Konzervatív Párt vezére. Románia különböző színű kormányában töltött be miniszteri tisztséget. Románia semlegességének a fenntartásán munkálkodott a hadba lépés időszakában. 1918. március 14-étől kormányfő. Az ő kormánya köti meg a KH-kal a bukaresti békét.

- Maniu J. (Maniu Gyula) (1873, Szilágysomlyó – 1953, Máramarossziget) Magyarországi román ügyvéd, politikus, a Román Nemzeti Párt, illetve a Magyar Képviselőház tagja. A magyarországi román nemzetiségi mozgalom egyik vezetője és egyben a románok lakta területek Romániához csatolásának fő szószólója. Nagy-Románia megalakulását követően a román politikai élet egyik fontos szereplője. 1947-ben a Román Nemzeti Paraszti Párt ellen megindított koncepció-s perben életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélték. A fegyházban halt meg. Nevéhez köthetők az ún. Maniu-gárdák garázdálkodásai Erdélyben a második világháború végén, ahol pl. Szárazajtán több tíz magyar nemzetiségű embert a gárdisták brutális kegyetlenséggel lefejeztek.
- Obrenović szerb uralkodócsalád. Obrenović M. (1854, Marasesti – 1901, Bécs) 1882 és 1889 között I. Milan néven szerb király. Öt I. Sándor (1876, Belgrád – 1903, Belgrád) néven a fia követi a trónon. 1903-ban összeesküvők egy csoportja a királyt és családját, valamint az udvartartás jelentős részét lemészárolta.
- Pop-Ciceo S. (Pop-Csicsó István) (1865, Sajgó – ?) Ügyvéd, politikus. A Magyar Képviselőház tagja. A román Nemzeti Párt egyik vezetője. Nagy-Románia első kormányának tagja.
- Prezan C. (1861, Butimanu-Snogov – 1942, Vaslui) Román tábornok, a 4. ro. HDS parancsnoka. 1916. december 5-étől a főhadiszállás (vezérkar) főnöke. Ebben a minőségében a bukaresti békében meghatározott leszerelés fő felelőse. 1919-ben a védtelenül maradt Magyarország keleti részeit megszálló román haderő főparancsnoka. (1930-ban II. Károlytól marsallbotot kapott.)
- Sturdza A. (1869, ? – 1939, Zürich) Román főtitisz, a II. ro. HDS alárendeltségében a 8. gy. ho. parancsnoka. (Petre Carp veje, felesége Elisabeta Carp.) 1917 elején csapatait elhagyva az Ojtozi-szorosban dezertált, átállt a KH csapataihoz.
- Vaida-Voevod A. (Vajda Sándor) (1872, Alparét – 1950, Nagyszeben) Román származású politikus Magyarországon. A Képviselőház tagja. A párizsi béketárgyalásokon a román delegáció tagja, ahol a tárgyalások során Erdély elcsatolása mellett érvel. Több alkalommal is volt Románia miniszterelnöke.
- Zottu V. (1853, Bukarest – 1916, Bukarest) A román HDS vezérkarának főnöke. Nevéhez fűződik a hadsereg háborús alkalmazási tervének kidolgozása. („Z” hipotézis.) A hadba lépés kezdetén a hadsereget ért súlyos kudarcok miatt tragikus körülmények között életét vesztette, öngyilkos lett.
- br. Arz A. v. S. (1857, Nagyszeben – 1935, Budapest) Tábornok, 1916-tól az osztrák–magyar I. HDS parancsnoka Erdélyben, majd az OMM hadseregének vezérkari főnöke. Nevéhez köthető a caporettói áttörés előkészítése az olasz fronton.
- br. Bánlaki Breit József (1863, Lugos – 1945, Üllő) Tábornok, az osztrák–magyar 16. he. dd. parancsnoka az olasz fronton (Doberdó), majd 1916-ban átveszi a 39. honv. ho. parancsnokságát Erdélyben a román fronton.
- br. Burián István (1851, Stomfa – 1922, Bécs) Politikus, az OMM közös külügyminisztere 1915 és 1916 között. Több miniszteri posztot is betöltött az OMM-ban. gr. Tisza István bizalmasa.
- br. Rohr Ferenc (1854, Arad – 1927, Radom bei Wien) Tábornok. 1917-ben az osztrák–magyar I. HDS parancsnoka a román fronton.
- Csanády Frigyes (1861, Laibach – 1937, Budapest) Tábornok, 1917-től az osztrák–magyar VI. hadtest parancsnoka a román fronton, majd a XXIV. hadtestet vezeti az orosz fronton, végül a XIII. hadtest parancsnoka az olasz fronton.
- Cseres Tibor (1915, Gyergyóremete – 1993, Budapest) Író, 1987 és 1989 között a Magyar Írók Szövetségének elnöke. Főbb művei: Hideg napok, Búcsú nélkül, Foksáni szoros, Őseink kertje Erdély, Vízaknai csaták stb.

- Dellmensingen K. K. v. (1862, Laufen – ?) Német tüzérségi tábornok, a Bajor Királyi Alpencorps parancsnoka, 1916-tól részt vesz az erdélyi és a regáti harcokban. Nevéhez kötődik a Vöröstoronyi-szoros lezárása a visszavonuló románok előtt a nagyszebeni csatában. 1917-ben a 14. né. HDS vezérkari főnökeként megtervezte a caporettoi áttörés hadműveleteit az olasz fronton.
- Fabini L. H. v. (Fabini Lajos) (1861, Medgyes – 1937, Temesvár) Tábornok, 1916-ban az osztrák–magyar VI. hadtest parancsnoka a román fronton, majd a XVII. hadtestet vezeti a román, illetve az olasz fronton.
- Falkenhayn E. v. (1861, Belichen – 1922, Podzdam) Német tábornok, a vezérkar főnöke, míg 1916-tól a 9. né. HDS parancsnoka a román fronton, majd 1917-től az „F” hadseregszereget vezeti Palesztinában.
- Ferenc Ferdinánd (1863, Graz – 1914, Sarajevó) Az OMM trónörököse. 1914-ben a sarajevói merényletben feleségével együtt életét veszítette. Halála oka lehetett az első világháború kirobbanásának.
- I. Ferenc József (1830, Bécs – 1916, Bécs) 1848 és 1916 között az OMM császára, Magyarország apostoli királya.
- Gerok F. v. (1854, Studgart – 1937, Bestand) Tábornok, 1916–1917-ben a XXIV. t. hadtest parancsnoka a román fronton.
- gr. Berchtold Lipót (1863, Bécs – 1942, Peresnye) Osztrák–magyar politikus. 1912 és 1915 között a Monarchia közös külügyminisztere.
- gr. Czernin O. (1872, Podebrad – 1912, Bécs) Osztrák–magyar diplomata. 1914 és 1916 között nagykövet Bukarestben. 1916-tól közös külügyminiszter.
- gr. Hötendorf F. C. v. (1852, Bécs – 1925, Bad Mergentheim) Tábornok, az OMM hadseregének vezérkari főnöke. Ezt a tisztséget több alkalommal is betölti. A háború végén a róla elnevezett seregszereget parancsnoka az olasz fronton.
- gr. Schmettov E. v. (? – ?) Német lovassági tábornok, az I. né. lov. hadtest parancsnoka Erdélyben. Részt vett a nagyszebeni csatában, majd csapataival sikeres hadműveleteket folytat a regátban a visszavonuló román erőkkel szemben.
- gr. Széchenyi Zsigmond (1898, Nagyvárad – 1967, Budapest) Huszár hadnagyként részt vett az erdélyi harcokban a román fronton. A magyar vadászati kultúra kimagasló alakja, Afrika, India, Alaszka és Európa vadásza. Vadászkönyvtára Magyarország legjelentősebb szakkönyvgyűjteménye. A közelmúltban felújított hatvani Grassalkovich-kastélyban kapott helyet a róla elnevezett vadászati állandó kiállítás.
- gr. Tisza István (1861, Budapest – 1918, Budapest) Politikus, Magyarország miniszterelnöke. 1903-tól megszakítással 1917-ig töltötte be ezt a tisztséget. Abban a korban minden politikai poszton, amelyre megbízást kapott, a legválságosabb időkben is, kitartóan védte Magyarország érdekeit. 1918-ban orvgyilkosok végeztek vele budapesti lakásán, mert a felbujtók szerint ő volt felelős a háború borzalmaiért.
- Habsburg József Ágost (1872, Felcsút – 1962, Rain bei Staubing) Főherceg tábornok. Az osztrák–magyar VII. hadtest parancsnoka az olasz fronton (Doberdó), 1916–1917-ben a róla elnevezett seregszereget parancsnoka a román fronton, majd az osztrák–magyar 6. HDS parancsnoka az olasz fronton.
- IV. Károly (1887, Funchal – 1922, Madeira) Az OMM utolsó császára és Magyarország utolsó királya. Tábornokként aktívan kiveszi részét a Monarchia hadműveleteiből. 1916-ban a nevét viselő seregszereget parancsnoka Erdélyben.
- Maderspach Viktor (1875, Iszkrony – 1941, Budapest) Mérnök, vadász szakíró. Hunyad vármegyei birtokos, tartalékos huszár főhadnagyként részt vett az erdélyi harcokban a Páreng és Retyezát hegyiségek körzetében a Szurdok-szoros és a Vulkán-hágó környékén. Részt vett a regáti hadműveletekben is.

- Morgen K. E. v. (1885, Nesseben – 1928, Lübeck) Német tábornok. 1916-tól az I. né. t. hadtest parancsnoka a román fronton.
- Mackensen A. v. (1849, Hausleipnitz – 1945, Burghorn bei Celle) Porosz lovassági tábornok. 1916-tól a dunai hadsereg parancsnoka Bulgáriában. Hadseregével részt vett a románok elleni hadműveletekben. A bukaresti békét követően Románia helytartója.
- Rommel E. (1891, Heidenheim – 1944, Herlingen) Főhadnagy. 1916-ban a württembergi hegyivadász zászlóalj századparancsnokaként részt vett a románok elleni hadműveletekben a Vulkán-hágó és az Ojtozi-szoros körzetében. A caporettói áttörés harcaiban az olasz fronton nyújtott kimagasló katonai teljesítményéért megkapta a Pour le Merite porosz kitüntetését.
- Staabs H. F. v. (1859, Aachen – 1940, Kassel) Német tábornok, a XXXIX. hadtest parancsnoka Erdélyben a román fronton. Az ő nevéhez fűződik a nagyszebeni csata győztes megívása.
- Szádeczki-Kardos Lajos (1859, Pusztafalu – 1935, Budapest) Történész, egyetemi tanár Kolozsvárott. Az MTA rendes tagja. Kutatási területe volt Erdély a XVI–XVII. században. Haditudósítóként színes beszámolókkal látta el a fővárosi lapokat a román front eseményeiről. Élményeit kötetbe rendezve is hozzáférhetővé tette.
- Tanárky Béla (1868, Nagykörös – 1917, Budapest) Tábornok, az 51. honv. ho. parancsnoka. Csapataival részt vett az erdélyi harcokban a román fronton.

FELHASZNÁLT ÉS HIVATKOZOTT IRODALOM

- A cs. és kir. 82. székely gyalogezred története 1883–1919.* Az ezred tisztikarának kiadványa, Budapest, 1931
- AGGHÁZY Kamill–STEFÁN Valér 1934. *A világháború 1914–1918.* Budapest
- A II. Vilmos német császár és porosz király nevét viselő cs. és kir. 7. huszárezred hadi emlékkönyve 1914–1918.* Kiadja az ezred tisztikara, Budapest, 1923
- báró ARZ Artur vezérezredes 1942. *1914–1918. A központi monarchiák harca és összeomlása.* Budapest. A kiadványt a szerző német nyelven 1934-ben jelentette meg.
- BOIA, Lucian 2015. *Vesztesek és győztesek.* Az első világháború újraértelmezése. Cser Kiadó, Budapest
- BOTÁR Árpád cs. és kir. mozgó hírszerző állomásvezető. *Kémek, árulók, merénylők.* Tapolcai lapok nyomdával, Tapolca, évszám nélkül
- bunyai SZÍVÓ Sándor m. kir. ny. altábornagy. *Falkenhayn és a mehádiai csoport tevékenysége az oláhországi hadjárat alatt.* HM-HIM kéziratár 546/II/ I. nytsz, 1–59. és négy melléklet, évszám nélkül
- CSERES Tibor 1988. *Vizaknai csaták.* Magvető Kiadó, Budapest
- doberdói BÁNLAKY (Breit) József ny. altábornagy. *A 39. honvéd gyaloghadosztály harcai Erdély keleti határán 1916/17. őszén és telén.* Kézirat: 4343 nytsz. HM-HIM kéziratár.
- doberdói BÁNLAKY (Breit) József ny. altábornagy. *A magyarosi rohamtámadás 1917. március 8.* Kézirat az 1925. évi nyilvántartás szerint: 526. nytsz. HM-HIM kéziratár. A ma érvényes nytsz. az anyagon nem olvasható, elmosódott
- DOMBAY József–REÉ László szerk. *A magyar gyalogság.* Reé László Könykiadó, Budapest, évszám nélkül
- Dr. HABSBURG József Ágost főherceg 1924. *Véres kárpáti virágok.* Budapest

- Dr. MERÉNYI László 1994. *Erdély védelme 1916*. Primor Kiadó, Budapest
- Dr. RAVASZ–Dr. JAKUS szerk. 2009. „*Mire lehullanak a levelek...*” 90 esztendeje ért véget a Nagy Háború. Konferenciakötet, HM-HIM kiadvány, Budapest
- FEJTŐ Ferenc 1990. *Rekviem egy hajdan volt birodalomért*. Ausztria–Magyarország szétrombolása. Minerva–Atlantisz (medvetánc), Budapest
- HM-HIM térképtár: H. IV. d. 947/9., *Térképtár*, 8172. nytsz. alatt elfektetett, a vizsgált hadműveleti területet ábrázoló hadműveleti nyilvántartó térképek, vázlatok
- JULIER Ferenc 1933. *1914–1918. A világháború magyar szemmel*. Budapest
- KEEGAN, John 2014. *Az első világháború*. Második, átdolgozott kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest
- KIRITESCU, Constantin 1989. *Istoria războiului pentru întregirea României 1916–1919*. (Románia kiegészítéséért folytatott háború története 1916–1919.) Stiintifică și Enciclopedică, Bukarest
- MADERSPACH Viktor 2007. *Az oláhok vérnyomában a Fekete-tengerig*. Masszi Kiadó, Budapest
- MARKÓ György–SCHMIDT Mária szerk. 2014. *Európai testvérháború 1914–1918*. Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány, Budapest
- nagybaconi NAGY Vilmos 1922. *Románia elleni hadjárat 1916–1917*. (I. Erdély) M. Kir. HM kiadványa, Budapest
- NÉMETH István 2014. *Az első világháború 1914–1918*. Tanulmányok és dokumentumok, L’Harmattan, Budapest
- Osztrák–magyar vörös könyv 1916*. Diplomáciai ügyiratok Ausztria–Magyarországnak Romániához való viszonyáról az 1914. évi július 22-től 1916. évi augusztus 27-ig terjedő időben. Athenaeum Kiadó, Budapest
- OTU, Petre–GEORGESCU, Maria 2011. *Radiografia unei trădări*. Cosul colonelului Alexandru D. Sturdza. (Egy árulás átvilágítása. Alexandru D. Sturdza ezredes esete, 1–388.) Militaria, Bukarest
- PALEOLOGUE, Maurice 1982. *A cárok Oroszországa az első világháború alatt*. Franciaország nagykövetének naplója. Európa Könyvkiadó, Budapest
- PAYER Hugó, a Budapesti Hírlap haditudósítója által összeállított kiadvány: *József királyi herceg 1914–17*. Budapest, évszám nélkül
- PILCH Jenő szerk. *A magyar katona vitézségének ezer éve*. II. Franklin-társulat kiadása, Budapest, évszám nélkül
- POLLMAN Ferenc 2014. *Oroszlán, karddal és lúdtollal*. doberdói Bánlaky József élete és munkássága. Historiaantik, Budapest
- POPOVICI, Bogdan-Florin. 2008. *Monumentul eroilor de la Bartalomen, Brasov*. (Az óbrassói [brassó-bertaláni] hősi emlékmű.) *Magazin Istorie* (Történelmi Magazin 2008. XLII. évf. 7. sz.) Bukarest
- ROMMEL vezértábornagy. *Gyalogság előre*. Élmény és tapasztalat. Danubia Könyvkiadó, Budapest, évszám nélkül
- ROMSICS Ignác szerk. 2000. *Magyar történelmi szöveggyűjtemény 1914–1918*. I. Osiris Kiadó, Budapest
- ROSNER, Karl 1917. *Mit der Armeev*. Falkenhayn gegen die Rumanien, Berlin
- SZÁDECZKY-KARDOS Lajos ny. egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. *Az oláhok Erdélybe törése és kiveretésük 1916–17*. Budapest, évszám nélkül
- SZÍJ–RAVASZ 2000. *Magyarország az első világháborúban*. Lexikon A–ZS. Petitt Real Könyvkiadó, Budapest
- TAYLOR, A. J. P. 1988. *Az első világháború képes krónikája*. Akadémiai Kiadó, Budapest

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AH – antanthatalmak
 altbngy. – altábormagy
 cs. és kir. HDS – császári és királyi hadsereg
 dd. – dandár
 e. – ezred
 ezds. – ezredes
 gy. – gyalog
 gytbk. – gyalogsági tábornok
 HDS – hadsereg
 hdt. – hadtest
 he. – hegyi
 HM-HIM – Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum
 ho. – hadosztály
 hov. ho. – honvéd hadosztály
 hu. – huszár
 KH – központi hatalmak
 lov. hdt. – lovas hadtest
 né. – német
 né. HDS – német hadsereg
 nf. – népfelkelő
 nf. gy. dd. – népfelkelő gyalog dandár
 OMM – Osztrák–Magyar Monarchia
 ro. – román
 ro. HDS – román hadsereg
 szé. – székely
 t. hdt. – tartalék hadtest
 tbk. – tábornok
 tbngy. – tábornagy
 v. – von (pl. Erich von Falkenhayn)
 vezeds. - vezérezredes
 vörgy. – vezérőrnagy
 ZMNE – Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem

Military Operation “Z”
 The War between the Central Powers and Romania
 in Eastern Hungary in 1916

Romania, which was an ally to the Central Powers from 1883, following the outbreak of World War I, in the state of active neutrality kept its army in constant high alert. On the 17th August 1916 the Romanian government, in accordance with the Treaty of Bucharest signed by Romania and the Triple Entente, saw 27th August as time for seeking its territories from the Austro-Hungarian Empire by armed forces. The Entente supported Romania's efforts in many aspects. The unprovoked Romanian military aggression mostly hit the territories of Eastern Hungary, and with fewer forces it marched against Bulgaria in Dobruja. In order to counter this strike and lead the army,

Lt. Arthur Arz was ordered back with his troops from the Russian front. The secretly commanded 2nd and 3rd landwehr divisions succeeded in slowing down the Romanian troops and enabled the Allied forces (the German 9th Army) to repel the Romanian invasion. This action was commanded by Lt. Erich v. Falkenhayn, formerly Chief of the German General Staff. The well organized counter offensive fended off the Romanian invasion at Sibiu and Persany, giving them a final blow at Brasov. Lt. Arz led the Imperial army, pushing back Romanian forces lead by Lt. Prezan. Aiding the Romanian army there were three Russian troops, seeking to advance along the entire Moldavian front in the Eastern Carpathians. The operations turned lengthy, however the Russian interference sped up the fail of the Romanian forces. The military campaign in Romania was ended by the Treaty of Bucharest signed on 8th May 1918.

Key words: military operation in Eastern Hungary in 1916, Lt. Arthur Arz, Lt. Erich v. Falkenhayn, Battle of Nagyszeben (Sibiu), Battle of Brasov, Treaty of Bucharest, Bucharest Peace Treaty

Hipoteza „Z”

Rat Centralnih sila i Rumunije u Istočnoj Mađarskoj 1916. godine

Rumunija koja je od 1883. bila saveznik Centralnih sila, nakon izbijanja Prvog svetskog rata je pri stavu aktivne neutralnosti kontinuirano držala svoju armiju u stanju visoke pripravnosti. Rukovodstvo rumunske države je u skladu sa Bukureštanskim sporazumom sklopljenim 17. avgusta 1916. sa silama Antante, 27. avgusta je smatralo da je došlo vreme da svoje teritorijalne potražnje u odnosu na Austro-Ugarsku monarhiju izrazi i oružanim putem. Ove težnje su sile Antante svestrano podržavale. Rumunska vojna agresija većinom je doticala teritorije Istočne Mađarske, dok je nešto manjim snagama izvršila udar protiv Bugarske u Dobrudži. Vojni vrh monarhije je u svrhu organizovanja odbrane i upravljanja nad okupiranim teritorijama načinio prekomandu generala barona Artura Arca i njegovog štaba sa ruskog fronta na ugrožene teritorije. Na brzinu dopremljene domobranske i landver jedinice iz borbenih linija drugog i trećeg reda usporile teritorijalno širenje rumunskih snaga i osigurale manevre snaga saveznika (9. nemačke armije), kao i organizovanje i izvođenje kontranapada koji je izveden pod komandom bivšeg komandanta nemačkog vrhovnog štaba, generala Eriha fon Falkenhajna. Dobro organizovani kontramanevri su rezultovali velikim porazom rumunske vojske prvo kod Sibirja i Persana, a zatim kod Brašova. U napadima je učestvovala i 1. austrougarska armija pod komandom generala Arca, te su sa teritorija pod njegovim nadzorom rumunske jedinice pod vođstvom generala Prezana bile potisnute. Na strani rumunskih snaga borbama su se priključile i tri ruske armije, koje su usporile sticanje teritorijalne nadmoći savezničkih snaga na teritoriji Moldavije. I mada su se manevri prilično odužili, događaji u Rusiji su u znatnoj meri ubrzali poraz rumunskih snaga. A Bukureštanski mir sklopljen 8. maja 1918. i rumunskim manevrima je konačno učinio kraj.

Gljučne reči: ratni manevri u Istočnoj Mađarskoj 1916., baron Artur Arc, Erih fon Falkenhajn, Bitka kod Sibirja, Brašovska bitka, Bukureštanski sporazum, Bukureštanski mir

Beérkezés időpontja: 2016. 01. 27.

Közlésre elfogadva: 2016. 02. 20.